

JANUSZ WINCENTY PETER (1891 - 1963)
HONOROWY OBYWATEL MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI

Janusz Wincenty Peter urodził się w dniu 26 listopada 1891 roku w miasteczku Skole (obecnie Ukraina). Ojciec Michał Peter był pracownikiem stacji kolejowej w Skole. Matka, Karolina z domu Korczewska, zajmowała się domem. Państwo Peterowie wraz z dziećmi przeprowadzili się do miasta Bełż, gdzie ojciec Janusza został naczelnikiem stacji kolejowej. W 1912 roku egzaminem maturalnym Janusz Peter ukończył naukę w szkole średniej we Lwowie. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Lwowskiego we Lwowie. Już na pierwszym roku studiów zmienił kierunek i przeniósł się na Wydział Lekarski tego Uniwersytetu.

W 1914 roku wybuchła I wojna światowa, która przerwała Peterowi studia, bowiem w pierwszym dniu mobilizacji został powołany do armii austriackiej. Służył w 55 pułku piechoty na froncie wschodnim jako lekarz batalionowy. W latach 1915-1917 pracował w Prosec koło Triestu, w wojskowej pracowni polowej profesora Holzknechta, słynnego rentgenologa z Wiednia. W roku 1918 dostał się do niewoli włoskiej. W 1919 roku Janusz Peter powrócił z niewoli do niepodległej Polski. Pełnił służbę w kadrze frontowej 14 Pułku Ułanów we Lwowie. W 1920 roku został odkomenderowany do ukończenia studiów medycznych na Uniwersytecie Lwowskim. Brał czynny udział w III Powstaniu Śląskim (1921). W trakcie studiów Janusz Peter poznał absolwentkę Seminarium Nauczycielskiego we Lwowie, Felicję Reichert. Młodzi zakochali się w sobie i w dniu 31 marca 1921 roku zawarli związek małżeński. W swoim małżeństwie, Felicja i Janusz Peterowie nie mieli dzieci.

Dyplom doktora wszechnauk lekarskich uzyskał na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza we Lwowie w dniu 24 marca 1923 roku. Z powodu złego stanu zdrowia, w 1927 roku został przeniesiony do rezerwy wojskowej.

W tym samym roku Janusz Peter podjął życiową decyzję, zrezygnował z dobrze zapowiadającej się pracy we Lwowie. Objął stanowisko dyrektora szpitala w Tomaszowie Lubelskim, po wygraniu konkursu ogłoszonego przez władze miasta. Janusz Peter wraz z żoną przeprowadzili się do Tomaszowa. Dr Peter z wielką energią i zaangażowaniem poświęcił się pracy zawodowej i rozbudowie szpitala, który przedstawiał stan opłakany i liczył 25 łóżek. Pierwsze lata pracy w Tomaszowie Lubelskim są okresem stabilizacji zawodowej i życiowej dra Petera. Okresem pierwszych sukcesów organizatorskich i naukowo – publicystycznych, kontynuuje pracę naukową rozpoczętą we Lwowie.

Z dniem wybuchu II wojny światowej, dr Janusz Peter został powołany do wojska, tymczasowym dyrektorem szpitala została dr Janina Borysiewicz. 13 września powrócił dr Peter i objął ponownie stanowisko dyrektora, leczył w szpitalu polskich żołnierzy rannych podczas dwóch bitew kampanii wrześniowej pod Tomaszowem Lubelskim.

W 1942 roku Janusz Peter wstępuje do Batalionów Chłopskich i przyjmuje pseudonim "Kordian". Udział jego w ruchu oporu nie miał polegać na czynnym udziale w walkach partyzanckich, lecz na udzielaniu pomocy chorym i rannym partyzantom AK i BCH na terenie szpitala. Postawa dra Janusza Petera i personelu szpitala, uratowała w czasie okupacji życie wielu partyzantom. W uznaniu zasług w leczeniu rannych partyzantów, dr Janusz Peter rozkazem Komendy Głównej BCH Nr 5 z dnia 30 maja 1944 roku został awansowany do stopnia majora.

Po zakończeniu w lipcu 1944 roku działań wojennych na ziemi tomaszowskiej, doktora Petera bez reszty pochłonęła rozbudowa szpitala, praca zawodowa i naukowa.

Ziemia tomaszowska źródłem inspiracji do pozazawodowych zainteresowań doktora Petera.

Dr Janusz Peter już w młodości starał się poznać przeszłość Tomaszowa oraz miast i miasteczek wokół niego położonych. Do badania dziejów regionu tomaszowskiego, przystąpił z taką samą namiętnością i z takim samym zapałem, jak do działalności w praktyce lekarskiej. Dr Peter będąc lekarzem, dyrektorem szpitala i pracownikiem naukowym, nie zawężał swoich zainteresowań do spraw medycyny praktycznej. Był równocześnie historykiem medycyny, historykiem regionu, malarzem, gromadził pamiątki związane z miastem i regionem. Miał dwa warsztaty pracy, warsztat pierwszy stanowił szpital. Warsztatem drugim była ogromna biblioteka, obfitująca w białe kruki w dziedzinie historii i literatury.

Rozpoczął kwerendę materiałów. Z materiału tego opracował trzy szkice, które przesłał na początku 1939 roku do druku w "Polskiej Gazecie Lekarskiej" ukazującej się we Lwowie, a także do "Medycyny" wydawanej w Warszawie oraz do "Teki Zamojskiej" wydawanej w Zamościu przez Koło Miłośników Książki. Szkic wysłany o Lwowa zaginął, natomiast w "Tece Zamojskiej" ukazała się praca pt. "Przywilej cechu cyrulicznego w Zamościu". W ostatnim zeszycie warszawskiej "Medycyny" jaki ukazał

się przed II wojną światową wydrukowano pracę pt. "Dawne szpitale w Tomaszowie Lubelskim i w jego powiecie". Obie prace stanowiły fragmenty większych całości, które ukazały się w czasopiśmie lekarskich dopiero po II wojnie światowej, która przerwała działalność publicystyczną dr Petera. Bezcenne notatki na czas okupacji dr Peter zakopał pod kościelnym dzwonem, by w czasie działań wojennych nie stracić ich bezpowrotnie. Po zakończeniu wojny odkopał zawilgocone materiały, usystematyzował i na podstawie notatek oraz doświadczeń wojennych napisał cztery prace, wydane na przestrzeni lat 1945 - 1947.

Jako pierwsza w 1945 roku ukazała się książka pt. "Dzieje szpitala powiatowego w Tomaszowie Lubelskim (1912 - 1944)", wydana przez Spółdzielnię Wydawniczą "Czytelnik" w Lublinie. W 1946 roku "Czytelnik" wydał poprawione i uzupełnione wznowienie publikacji ogłoszonej w 1939 roku pt. "Dawne szpitale w Tomaszowie Lubelskim i w jego powiecie w granicach obecnych". Jest to fragment monografii pt. "Z dziejów Służby Zdrowia w Tomaszowie Lubelskim", wydanej w tym samym roku w drukarni Powiatowej Rady Narodowej w Zamościu, nakładem własnym dra Janusza Petera. W 1947 r. dr Peter wydał również nakładem własnym w drukarni PRN w Zamościu obszerną bo liczącą 427 stron monografię pt. "Szkice z przeszłości miasta kresowego". Przedstawił w niej dzieje Tomaszowa Lubelskiego, oparte na wieloletnich badaniach archiwalnych. W 1961 roku w "Kalendarzu Lubelskim" ukazał się artykuł dra Petera pt. "Za trzy konie", a w 1962 roku w tym samym kalendarzu drugi pt. "Obóz w Bełżcu". Jak się okazało, obydwie te prace są fragmentem zbioru artykułów i relacji pt. "Tomaszowskie za okupacji". Janusz Peter będąc historykiem regionu z zamiłowaniem oraz bezpośrednim świadkiem zdarzeń w czasie okupacji hitlerowskiej, postanowił utrwalić je na piśmie. Jako przewodniczący ZBOWiD-u w Tomaszowie Lubelskim, miał bezpośredni kontakt z byłymi partyzantami AK i BCH. Już w 1947 roku, a więc na dwa lata przed wstąpieniem do ruchu kombatanckiego, zaczął zbierać od nich relacje ustne i pisemne o wydarzeniach, w których uczestniczyli w czasie okupacji na terenie miasta i powiatu tomaszowskiego. Chciał ocalić od zapomnienia relacje naocznych świadków tych wydarzeń. Janusz Peter opracowywał te relacje i beletryzował je. Ułożył te relacje w porządku chronologicznym - od wybuchu II wojny światowej do lipca 1944 roku. Spośród 102 artykułów, relacji i wspomnień, 93 jest autorstwa byłych partyzantów AK i BCH. Opisali oni początki konspiracji, starcia zbrojne z Niemcami i Ukraińcami, wyroki śmierci w imieniu polskiego podziemia, sławne bitwy partyzanckie m. in. pod Zaborecznem, pacyfikacje wsi polskich oraz indywidualne zdarzenia i przygody partyzantów. Autorem dziewięciu artykułów jest dr Janusz Peter. W roku 1991 Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne wydało książkę "Tomaszowskie za okupacji" drukiem. Nakład w wysokości 2500 egzemplarzy został wykupiony błyskawicznie.

Po przyjeździe do Tomaszowa Lubelskiego dr Peter zbierał i gromadził przedmioty związane z przeszłością ziemi tomaszowskiej. Z okresu przedwojennego w zbiorach dra Petera ocalał tylko księgozbiór starodruków oraz zbiór monet. Po II wojnie światowej dr Peter ponownie zaczął zbierać pamiątki z przeszłości i prowadzić badania archeologiczne. Na początku lat sześćdziesiątych zbiór dra Petera liczył ponad 1200 eksponatów. Niemal pod koniec życia jego wieloletnia praca została

uwieczniona powodzeniem. W oparciu o swoje zbiory i w dużej części własnym kosztem założył w nowo wybudowanym budynku na terenie szpitala Muzeum Ziemi Tomaszowskiej. Uroczyste otwarcie muzeum nastąpiło w dniu 7 października 1962 roku. Pierwszym kustoszem tej placówki muzealnej, która w chwili otwarcia liczyła 1443 eksponaty, został Janusz Peter. Dr Peter zgromadził też bardzo duży materiał ikonograficzny dotyczący miasta i okolic. W zbiorach muzeum znajduje się cztery albumy zawierające ponad 4000 zdjęć.

Niestety, nie zrealizował do końca swoich planów. Zaledwie w cztery miesiące po otwarciu Muzeum Ziemi Tomaszowskiej, w dniu 16 lutego 1963 roku, jego pierwszy kustosz i założyciel zmarł. Marzenia dra Petera o rozbudowie muzeum zrealizowali jego następcy. Obecnie Muzeum Regionalne oprócz gromadzenia, konserwacji i ekspozycji zabytków, prowadzi również działalność naukową i oświatową. Działalność taka była jednym z celów, jakie postawił sobie dr Peter tworząc Muzeum Ziemi Tomaszowskiej.

Dr Peter pomimo wielu obowiązków zawodowych i zainteresowań regionem, potrafił jeszcze znaleźć czas na amatorskie miłośnicze malarstwo. Całą kolekcję namalowanych przez siebie obrazów przekazał szpitalowi. Malarstwo dra Petera określić można jako amatorskie. Poza walorami estetycznymi, obrazy malowane przez niego miały spełniać określoną rolę dydaktyczną. Dr Peter pisał: *"Nie dla upiększenia wnętrza szpitala wiszą obrazy w salach i korytarzach, lecz wskazania chorym, które rośliny są trujące, które grzyby jadalne, niejadalne i trujące, jakie owady są szkodnikami. W pokojach dla dzieci, widzą one motyle z nazwami, by dziecko czegoś się nauczyło w szpitalu."* Korytarze tomaszowskiego szpitala tworzą stałą galerię autorską obrazów dra J. Petera. Galerię tę do dziś oglądają codziennie setki pacjentów szpitala i ludzie ich odwiedzający.

Podsumowując dorobek życia doktora Janusza Petera, można śmiało stwierdzić, że jak na życie jednego człowieka, są to poważne osiągnięcia. Na wszystko złożyło się 40 lat pracy lekarskiej, w tym 36 nieprzerwanej pracy na stanowisku dyrektora szpitala w Tomaszowie Lubelskim. Dr Peter brał aktywny udział w dwóch wojnach światowych. Za życia "zbudował sobie pomnik", nowy szpital tomaszowski, który w dniu jego śmierci liczył 500 łóżek i na 10 oddziałach specjalistycznych zatrudniał 35 lekarzy. Janusz Peter napisał i opublikował ponad 60 prac z dziedziny chirurgii i upowszechniania higieny wsi. Zdobył sobie wdzięczność ludności wiejskiej poprzez krzewienie idei upowszechniania higieny na wsi. Interesował się historią medycyny i regionem. Napisał na ten temat 8 obszernych prac i monografii. Utworzył Muzeum Ziemi Tomaszowskiej, w którym gromadził pamiątki z przeszłości Polski i regionu. Zajmował się także malarstwem.

Janusz Peter był odznaczony: Złotym Krzyżem Zasługi (1937 r. za zasługi w rozbudowie i kierowaniu szpitalem oraz za osiągnięcia naukowe), Odznaką Grunwaldzką (1948), Medalem X-lecia Polski Ludowej (1954), Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1957 r. z okazji 30-lecia pracy w Tomaszowie Lubelskim), Krzyżem Partyzanckim (1959).

Spółeczeństwo miasta doceniło trwały wkład dra J. Petera w życie społeczno - kulturalne Tomaszowa Lubelskiego. Po jego śmierci jedną z ulic nazwano imieniem

dra Janusza Petera. Muzeum Ziemi Tomaszowskiej nadano nazwę Muzeum Regionalne im. dra J. Petera. Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne za swojego patrona objęło dra Janusza Petera, a z okazji setnej rocznicy jego urodzin wydało okolicznościowy datownik i koperty w/g projektu Romana Muchy oraz zorganizowało okolicznościową wieczornicę. Uchwałą Rady Miejskiej z dnia 28 września 1997 roku, Szkole Podstawowej nr 3 w Tomaszowie Lubelskim nadano imię Doktora Janusza Petera. W tym samym roku nakładem Tomaszowskiego Towarzystwa Regionalnego ukazała się biografia pt. „Doktor Janusz Peter – społecznik i regionalista” autorstwa Janusza Brodowskiego. Rada Miasta Tomaszów Lubelski uchwałą Nr XLVI/515/2010 z dnia 11 października 2010 roku nadała pośmiertnie doktorowi Januszowi Peterowi tytuł Honorowego Obywatela Miasta Tomaszów Lubelski. W 2014 roku ukazał się album pt. „Obrazy doktora Petera”, opracowany przez Karolinę Grodziską, a na tomaszowskim rynku odsłonięto pomnik Janusza Petera w formie ławeczki. 26 listopada 2017 roku na terenie Sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej odsłonięto kolumnę poświęconą drowi Peterowi.

Ogromne zaangażowanie i pasja twórcza dra Petera stanowi po dzień dzisiejszy przykład służby dla człowieka, umiłowanie regionu, troski o jego rozwój i zachowanie tradycji. Janusz Peter miałby prawo powiedzieć na łożu śmierci: "Non omnis moriar", czyli "Nie wszystek umrę". Dla społeczeństwa Tomaszowa Lubelskiego doktor Janusz Peter nie umarł wszystek, dzieło i pamięć o nim pozostały.

Opracował Janusz Brodowski